

## NÕRGA TUGEVA POEEDI MISOGÜÜNNE HINGETÕMBEPAUS

**Kärt Hellerma. Medusa juuksed. Artikleid, esseid, arvustusi, ettekandeid, intervjuusid, mõtisklusi 1988–2018. Tallinn: EKSA, 2018. 566 lk.**

Kärt Hellerma on naine. Kui oled naine, siis oled sa elu andmisega eriti lähedalt seotud. See on sügavalt filosoofiline küsimus, millega naistel endal on selleks liiga tihe side, et seda objektiivselt analüüsida. Elu järjepidevusi analüüsivad ja elu mõtte üle filosofeerivad enamasti mehed, kuigi neil on selles küsimuses pigem taanduv positsioon. Isadus

on halvemini adutav kui emadus ja seetõttu jääb meeste puhul filosoofiale rohkem ruumi.

Elmise lõiguga on see häda, et ainult esimene lause on minu kirjutatud (seegi triviaalne). Ülejäänu on sõnasõnaline tsitaat kogumiku järelsõnast (lk 545). Mul on tunne, et seda kogumikku arvustades ma ei saa mitte eksida. Liigne nõustumine Hellermaga tooks teenitult seksisti- ja misogüünitiitli, liigne vastandumine võimaldaks väita, et üritan siin kedagi oma soopositsioonilt paika panna. Võimalik, et ainuüksi niisugune

tsiteerimine on taktitundetu ja empaa-  
tialu – ja just need on etteheited, mida  
oleks kõige tõenäolisem pälvida seda  
kogumikku arvustades. Empaatiat täht-  
sust rõhutab aga Hellerma vähemasti  
sõnades väga. Samuti suhtub ta varja-  
matu ja läbiva halvakspeanuga mõistu-  
suga liialdamisse. Väga sageli kohtab  
otseseid märkusi selle kohta, et kalk  
mõistuslikkus on kultuuriväljal domi-  
neeriv ja tunded alavääristatud. Näi-  
teks: „Tõsi, mõistust absolutiseerivas  
ja tundeid tõrjuvas kultuurilises kes-  
konnas pole Talveti luulet kuigi mugav  
lahterdada. See ei näita mitte tema luule  
nõrkust, vaid on tundejõudu alahindava  
ja ratsionaalsust ületähtsustava ajastu  
tunnus.” (lk 182)

Eriti selgelt joonistub Hellerma posit-  
sioon välja artiklis, kus käsitletakse  
eesti ja udmurdi luulet: „Ratsionalismi  
pealetung on kaasa toonud teadusliku  
mõtte ja teaduslike kriteeriumide ideali-  
seerimise. Ühes sellega on intellekt muu-  
tunud võimu instrumendiks, mis väärt-  
ustab ja kinnistab teatud standardeid  
ühiskondlikus vaimulaadis tervikuna  
– jättes automaatselt kõrvale need, kes  
keelduvad valitsevates fraseoloogiates  
osalemast. // Just ratsionaalsusekultus  
on kaudselt kaasa aidanud argisuhete ja  
madalstiilsuse võidukäigule kultuuris.  
Mõistuseajastu on kehtestanud end ka  
kirjanduses ja kunstis.” (lk 191) Minu  
mõistus seda järelduskäiku järele teha  
ei suuda.

Õigupoolest juba sissejuhatuses öel-  
dakse üheselt: „Viimase kümmekonna  
aastaga on kultuuris mõndagi muutu-  
nud. Näib, et kasvanud on vastuolu ava-  
liku kultuurikriitika ja kultuuris aset  
leidvate sisemiste protsesside vahel.  
Kriitiku analüütikupositsioon ja rahva  
ainitine igatsus ilu ja ülevuse järele  
oleksid mõnikord justkui kaks eri vekto-  
rit.” (lk 11)

Aga mõistusega liialdamise sarjamine  
pole siiski läbiv. Kogumikus on ka artik-  
kel „Kriitika lauamängud”, mida võiks  
pidada kriitikukreodo väljenduseks, ja  
seal antakse teada väga selgelt: „Teadsin

algusest peale, et kriitikutöö on seotud  
teatud ühekülgseusega, üksnes mõistus-  
liku lähenemisega, kuigi hea kunstiteose  
mõju pole kunagi lõpuni mõistuslik, vaid  
seotud tunnetega, inimese emotsionaalse  
tervikolemusega. Minu kui kriitiku üles-  
anne ei seisnenud mitte selle mõju eita-  
mises – sest ilmetuid teoseid poleks ju  
mõtet arvustada –, kuivõrd teose mõju  
*lihtsustamises*, selle arusaadavasse  
keelde panemises – tegevuses, mis oli  
juba ette kuidagi poolik. [...] Kriitika  
on mõistuse tegu.” (lk 483) Sama artikli  
lõpust võib leida üpris radikaalse impe-  
ratiivi: „Maksab lihtne reegel: kui sa ei  
saa tundeid elimineerida, siis ära kirjuta”  
(lk 486). Artikli all on aastaarvud 2012,  
2018, seega on tekst saanud allkirja ka  
kogumiku ilmumise ajal.

Pean tunnistama, et minu mõistus jäi  
hätta, püüdes neid seisukohti koherent-  
seks sobitada. Nojah, aga see on pelgalt  
mõistus.

Peale selle häiris see, et Hellerma  
teeb väga suuri üldistusi ja esitab väga  
hõlmavaid väiteid, aga on näidete too-  
misega enam kui kitsi. Kui väidetakse,  
et kriitikaväljal valitseb toores mõis-  
tusekultus, siis tahaks teada, kes ja  
kus, ja loodaks kas või sulgudes nime-  
pillamist, muidu on mul tunne, et elan  
justkui teises reaalsuses ja koban teisel  
kriitikaväljal. Kas tegu võib olla põlv-  
kondadevahelise erinevusega? Sõandan  
väita, et mitte. Kogumiku alapealkir-  
jaks on „Artikleid, esseid, arvustusi,  
ettekandeid, intervjuusid, mõtisklusi  
1988–2018”, seega alates ajast, mil siin-  
kirjutaja oli kõigest kuueaastane. Kui  
aga vean ühele teljele aastaarvud ja tei-  
sele avaldatud tekstide hulga, siis saab  
hilisemasse aega kaks prisket küüru ja  
algusaastatesse suurt ei midagi. Aastast  
1988 pärineb vaid üks tekst, vahemi-  
kust 1998–2006 seitse artiklit, seevastu  
rekordiliselt 2012. aastasse jääb lausa 16  
artiklit. Enamik on ilmunud ajal, mil ma  
end juba ise kirjandusväljal toimuvaga  
kursis püüdsin hoida.

Kuigi mulle on korduvalt ette heide-  
tud liigset tsiteerimist – mis ju tõesti

võib lugemise tüütuks ja fragmenteerituks teha –, siis Hellermalt ootaks seda natukenegi, võiks olla mõnigi konkreetne näide. Lihtsalt mitte kuidagi ei veena eeltoodud suurejoonelised väited, ka mitte niisugused nagu „Tänapäeva kunst ja kirjandus pole nõrganärvilistele, hoiatavad kriitikud” (lk 209).

## Medusa juuksed

Kogumikule pealkirja andnud artikkel teeb feminismile samamoodi karuteene nagu Facebooki kogukond „Virginia Woolf Sind Ei Karda”: kaotab õelal oponendil vajaduse konstrueerida õlgmees, sest selle töö teevad omad ise ära. Artikkel on ka internetis vabalt saadaval<sup>1</sup> ja algab nõnda: „Eesti kirjanduselu külavaheteedel piseneb iga vähegi tavatult mõtlev naine varem või hiljem eikeegiks, kelle tööst võib teha naljajumbril igal ajal, kui tuju tuleb, kirjutab kirjanik Kärt Hellerma.” Raamatus on saanud sellest kursiivi pandud moto artikli alguses (lk 331).

Mis ma oskan kosta? Ei ole nõus, kohe üldse mitte. Eriti kui mõtlen neile naisautoritele, kelle teoseid hiljuti lugenud olen: Eeva Park, Maimu Berg, Ene Mihkelson, Eva Koff, Maarja Kangro, Margit Lõhmus. Neist kellegi kohta ei kehti see vimmas rahvusmisogüünia, millest Hellerma artikkel nõretab, ei nende loomingu ega vastuvõtu kohta. Pealegi on nad kõik nii isenäolised, et mingit toekamat üldistust on raske teha. Mis ühendab Eva Koffi „Sinise mäe” vitaalseid ja eluosavaid naisi Margit Lõhmuse „Sterne” lugude kummastavalt hälbelistele peategelastega? Maimu Bergi mälestused keerlevad ikka Vaintsa ümber, samas kui Maarja Kangro emantsipatsioon ulatub juba toksilise maskuliinsuse ja võrdmõlakluseni, meestibisid siblib ümber palju ja need vahetuvad alatasa, krabatakse reipalt kubemest ja ollakse objektistamiseni agentne. Ene Mihkelsoni

minevikuvaade on painav ja põhjatu viirastussegu, Eeva Pargi oma mõraline päikesepaiste. On arvustused, tunnustused, auhinnad.

Ja siis kantsatab Hellerma: „Karta on, et kui Hannah Arendt või Susan Sontag elanuksid Eestis, oleksid nad varem või hiljem ära lintšitud – vähemasti oleks neile kiiremas korras trobikond lapsi tehtud ja siis neid ühes lastekarjaga kuhugi keldrisse heidetud, et nad enam tülinaks poleks” (lk 337).

## Hoopis luuletaja, hoopis lüürik!

Ärritus ja äng aga kaovad, kui vahetada lugemisregistrat ja vaadata Hellerma tekste kui lüüriku eneseväljendust. Palun vabandust, tsiteerin jälle. Ja jälle Milan Kunderat: „Luule on territoorium, kus iga väide saab tõeks. Luuletaja ütles eile: *elu on tühine nagu nutt*, täna ütleb ta: *elu on lõbus nagu naer*, ja mõlemal korral on tal õigus. Ta ütleb täna: *kõik lõpeb ja kaob vaikusesse*, homme ütleb ta: *miski ei lõpe ja kõik kaibub igavesti*, ja mõlemad väited on tõesed. Luuletaja ei pea midagi tõestama; ainus tõestus on tema tunnete intensiivsus. // Lüüri- lise luule geenius on ühtlasi kogenematu- tuse geenius. Luuletaja teab maailmast vähe, kuid sõnad, mis temas tärkavad, moodustavad kauneid ühendeid, mis on lõplikud nagu kristallid; luuletaja ei ole küps inimene ja ometi on tema värssides prohvetlikku küpsust, mille ees ta isegi kohkub.”<sup>2</sup> Ma pole kindel, kas Kundera öeldu kehtib luule kohta, aga Hellerma esseistika kohta näib päris täpselt paika pidavat.

P.S. Arvustuse pealkiri mõistagi viitab hiljuti lahkunud Harold Bloomile, kelle sõnul on tugev poeet see, kes kehtestab oma loominguga mõõdupuu, mille järgi teda ja teisi hinnatakse. Mul on tunne, et Hellerma püüab kehtestada mõõdupuud, mille järgi teda ennast võiks hinnata: see kätkeb kõvasti eba-

<sup>1</sup> Eesti Päevaleht 17. II 2007. <https://epl.delfi.ee/kultuur/medusa-juuksed?id=51076084>

<sup>2</sup> M. Kundera, *Elu on mujal*. Tlk P. Kruus. Tallinn: Tänapäev, 2009, lk 254.

määrast igatsust üleva järele ja enneta-  
vat vaenu selle vastu, et inimest sunni-  
takse oma puudustele näkku vaatama.  
Selle mõõdupuu järgi võib talle positiivse  
hinde panna küll, kuigi universaalsena  
tal seda mõõdupuud kehtestada pole  
õnnestunud.

„Ka kirjanduses on viimastel aasta-  
kümnetel märgata sundust näidata  
ennast kui koletist, uurida ennast kui  
koletist, küsida endalt, miks ma olen  
koletis... Need küsimused pole juhusli-  
kud ja flirtivad. Neist on saanud kinnis-

kujutelm, mis on levinud kultuuri kõigis  
valdkondades.” (lk 209) No ei ole!

„Jah, maaläheduse kultustamises  
pole eestlasele võrdset. Ära hõlju pilve-  
des, tule maa peale, ütleb üks eestlane  
teisele, surudes viimase mõnuga nina-  
pidi porri, ja kui võimalik, litsub kirsaga  
veel pähe ka.” (lk 303) Oh, tõsta nagu  
porist, eestlane, tee silmad lahti! Tutvu  
eluga, tutvu kirjandusega!

MIHKEL KUNNUS